

Lectio praecursoria

Behovet av digitala vardagsfärdigheter ökar i rask takt – En studie om ämneslärarna användning av IKT i läroämnet huslig

Karin Sundqvist

Allteftersom den digitala utvecklingen ökar i samhället, påverkas också vår vardag. IKT, som står för Informations och kommunikationsteknik, olika typer av digitala verktyg, pekplattor, smarttelefoner, applikationer och spel – Dessa verktyg har blivit en naturlig del av det samhälle vi lever i idag. Digitaliseringen syns inte bara i samhället i stort, utan också i våra hem, på våra arbetsplatser och i skolor. Statistiken visar att användningen av dessa verktyg ökat markant i alla åldersgrupper, bland vuxna, bland ungdomar och även bland barn och äldre (Eurostat Statistics, 2024). Vi använder dem dagligen för att kommunicera, hantera vår privatekonomi, söka och dela information, läsa och skriva texter. Också ur ett konsumentperspektiv, utvecklas ständigt nya digitala plattformar och algoritmer som ska underlätta vår konsumtion av varor och tjänster (Cochoy et al., 2017; Meier & Reinecke, 2021; OECD, 2019; Rainie & Wellman, 2019). Det är ganska uppenbart att IKT medfört stora förändringar i hur vi hanterar vår vardag. Även om det ibland känns som att vi inte alltid hänger med eller vill hänga med i den snabba digitala utvecklingen, är användningen av olika verktyg inte längre frivilligt, utan en grundförutsättning för att vi alla ska ha möjlighet att aktivt, säkert och jämlikt delta i samhället.

Användningen av olika IKT-verktyg är inte helt oproblematisk, något som också väckt stor uppmärksamhet i mediedebatterna. En aktuell undersökning bland Finlandssvenska lärarförbundets (FSL) medlemmar, visar, att upp till 84 % av ämneslärarna i årskurserna 7–9 upplever att elevernas användning av mobiltelefoner utgör ett störande moment i undervisningen (FSL, 2023). Även om det finns forskning som visar att överdriven användning av skärmar kan orsaka olika fysiska och psykiska symptom, menar Linda Mannila (2023), biträdande professor i datavetenskap, att vi behöver balansera de negativa och positiva sidorna med skärmar. I en artikel i Vasabladet, understryker hon vidare vikten av

att förstå att barn, unga och vuxna fortfarande läser böcker, olika typer av texter, lyssnar på musik, pratar med vänner och spelar spel. Men istället för fysiska böcker, tidningar, cd-spelare, VHS och trådtелефoner, använder vi och de unga en och samma skärm. Det barn och unga gör på sina skärmar är inte lika synligt och det blir därför allt viktigare att vi vuxna intresserar oss för vad de unga gör för att också kunna stöda dem i deras utveckling av den digitala kompetensen.

Den här avhandlingen handlar varken om skärmtid eller mobiltelefoner, utan om användningen av IKT i läroämnet huslig ekonomi. Huslig ekonomi är ett litet läroämne med ett centralt uppdrag att "stödja eleverna att utveckla de kunskaper, färdigheter, attityder och beredskap som behövs för att hantera vardagen i ett hem för en hållbar livsstil som stödjer välbefinnandet (Utbildningsstyrelse, 2014, s. 438). Eleverna tränas i att lösa vardagliga problem, söka fram, kritiskt analysera och använda tillförlitlig information som grund för att fatta medvetna beslut. Ett återkommande moment i undervisningen är att eleverna får planera, organisera och utvärdera sitt arbete och sin tidsanvändning. Det här ger eleverna möjligheten att vara aktiva i sin egen lärandeprocess genom att reglera sitt lärande, en förmåga som är avgörande för att hantera vardagen. Ju bättre vi är på att planera vårt arbete och vårt lärande, identifiera våra behov, styrkor och svagheter, sätta upp genomförbara mål, observera och utvärdera oss själva och vårt arbete, desto bättre klarar vi av att lösa vardagliga problem, reglera vår motivation och beteende, stå emot snabba belöningar och behålla fokus (Brownlee et al., 2005; Duckworth & Carlson, 2013; Kuhnle et al., 2012; Zimmerman, 2000), desto bättre lär vi oss också att använda verktyg, såsom IKT till vår fördel för att hantera den allt mer digitaliserade vardagen.

"Not only must you acquire the skill of finding things, you must also acquire the ability to use these things in your life." Så definierade och presenterade Paul Gilster (1997, s. 2) digital läskunnighet, ett begrepp likt digital kompetens, år 1997. Även om det nu har gått 26 år sedan dess, förblir kärnan densamma för dessa färdigheter. På grund av den ständiga digitala utvecklingen, blir det allt viktigare att eleven får möjligheten att utveckla sin digitala kompetens för att hantera vardagen, lösa problem och göra ansvarsfulla och kostnadsmedvetna val. Det handlar om målsättningar som tydligt framgår i den nationella läroplanen för huslig ekonomi (Utbildningsstyrelsen, 2024). Eleverna behöver lära sig hantera en vardag där digitala verktyg tar en allt större plats.

Trots att digitaliseringen i skolorna gått i rask takt framåt, de senaste åren, även till följd av Corona pandemin, tyder tidigare forskningsartiklar och rapporter på att användningen av IKT inte är särskilt utbredd bland konst- och färdighetsämnen, såsom huslig ekonomi (Fraillon et al., 2020; Kaarakainen & Saikkonen, 2021; Tanhua-Piironen et al., 2016). År 2016, när jag skrev min magisteravhandling om detta tema, var forskningen om IKT i huslig ekonomi ur ett finländskt perspektiv nästan obefintlig. Mitt främsta mål med avhandlingen är därför att undersöka hur lärare i huslig ekonomi använder IKT i sin undervisning, och få en djupare insyn i de faktorer som påverkar deras användning. Resultaten från avhandlingen ska

kunna användas som underlag för att identifiera de stödåtgärder som behövs för att stöda ämneslärarnas användning av IKT i huslig ekonomi.

Det empiriska underlaget i avhandlingen består av två separata studier, 1) en kvantitativ enkätstudie som genomfördes år 2016 och 2) en kvalitativ intervjustudie som genomfördes 2019. Dessa två empiriska studier fungerar som underlag för avhandlingens tre publikationer.

Publikation I bygger på kvantitativt data och är av explorativ karaktär. Syftet var, att med hjälp av bland annat klusteranalys, undersöka mönster i ämneslärarnas användning av IKT i huslig ekonomi. Ur resultaten framgår bland annat att lärarna i huslig ekonomi använder IKT för tre olika ändamål, för att utföra administrativa arbetsuppgifter och planera lektioner, för att samarbeta med kollegor och andra läroämnen och i undervisningssyfte för elevens lärande. (Sundqvist et al., 2020a)

Publikation II bygger också på kvantitativt data. Syftet var att identifiera faktorer som påverkar ämneslärarnas användning av IKT för de tre olika ändamålen som identifierades i den första publikationen. Resultaten visar bland annat att det finns ett positivt samband mellan lärarna digitala kompetens, stödåtgärdernas tillräckligt, syn på nyttan med IKT och lärarnas användning av IKT i undervisningen. (Sundqvist et al., 2020b)

Publikation III bygger på kvalitativt intervjudata. Syftet var att skapa en djupare förståelse för lärarnas användning av IKT och de omständigheter som kan relateras till deras användning. Utifrån resultaten kan konstateras att det finns ett flertal faktorer, som på både individ- och miljonivå upplevs antingen hindra eller främja lärarnas användning av IKT i huslig ekonomi. (Sundqvist & Eklund, 2021)

Sammanfattningsvis visar resultaten att lärarna i huslig ekonomi använder IKT på flera olika sätt i relation till deras professionella arbete. Resultaten tyder också på att IKT används främst för att främja elevens motivation och intresse, medan utvecklingen av elevens digitala kompetens ges lägre prioritet. (Sundqvist et al., 2020a;2020b; Sundqvist & Eklund, 2021)

Avhandlingen visar att det finns en rad faktorer som påverkar, antingen hindrande eller främjande på lärarnas användning av IKT i huslig ekonomi. Till exempel fanns en större benägenhet att använda IKT i undervisningen bland de ämneslärare som hade en stark tilltro till sin egen förmåga att använda IKT, och som också såg att IKT hade fördelar för elevens lärande (Sundqvist et al. 2020a;2020b). Ur ett socio-kognitivt perspektiv, kan dessa två faktorer ses som självreglerande mekanismer, genom vilka läraren kan påverka den egna motivationen att använda IKT och möta potentiella utmaningar.

Läroplanens omfattning och bredd, de begränsade antalet undervisningstimmar, elevernas höga förväntningar på att göra något praktiskt i ämnet, nämndes som orsaker till att en del lärare nödvändigtvis inte prioriterade användningen av IKT i

huslig ekonomi. Tidsbrist var också ett återkommande samtalsämne under intervjuerna. Det tar tid att lösa tekniska problem i klassrummet och man kommer längre bort från "kärnuppgiften". (Sundqvist & Eklund, 2021)

Sett ur Banduras (1986) teori om ömsesidig determinism, upplever de lärare som tvivlar på sin egen förmåga att använda IKT fler utmaningar i sin IKT användning. Resultaten från min avhandling bekräftar Banduras teori (1986) att vi sällan direkt påverkas av olika miljöfaktorer. Huruvida vi väljer att bemöta och övervinna utmaningar, vilka de än är, bestäms till stor del av oss själva och förmåga att påverka vår egen motivation och beteende.

Resultaten från avhandlingen visar därför att det finns ett behov av att stärka lärarnas motivation, handlingskraft och tilltro till sin förmåga att använda IKT i undervisningen, och bemöta de utmaningar som identifierats i resultaten. För att detta ska vara möjligt är det av avgörande betydelse att lärarna får möjligheten att skapa positiva erfarenheter av att bemästra sin IKT-användning och av att vända misslyckanden till lyckanden. Positiva erfarenheter är också viktiga för att lärarna ska kunna identifiera fördelar med att använda IKT för elevens lärande (Bandura 1986). En lärare med högre tilltro till sin förmåga att använda IKT anstränger sig mera vid utmaningar och kan ställa upp genomförbara mål för sin egen kompetensutveckling, utnyttja det stöd och den infrastruktur som finns tillgängligt för att uppnå målen (Bandura, 1997; 2001; Wood & Bandura, 1989).

I både publikation II (Sundqvist et al., 2020b) och III (Sundqvist & Eklund, 2021) betonades vikten av olika stödformer. Kollegialt stöd, stödformer med möjligheter till återkoppling, tekniska och pedagogiska stödinsatser på skol- och klassrumsnivå framhölls som viktiga för lärarnas kompetensutveckling. Lärarna i huslig ekonomi behöver få möjligheten att ta in ny information, pröva på, utvärdera och dela med sig av bästa praxis i ett kollegialt nätverk, något som inte kan tas för givet på grund av ämnets litenhet.

Det är också värt att notera att en del av de utmaningar som uppdagades i avhandling kan ses som väldigt ämnesspecifika och som lärarna varken kan lösa själva eller direkt. Av några kan nämnas de begränsade tidsresurserna och antalet undervisningstimmar. Ur ett samhällsperspektiv, inför kommande läroplansarbete, är det viktigt att vi öppnar upp en diskussion om vilka färdigheter, kunskaper och attityder eleverna faktiskt behöver få utveckla för att få beredskapen att hantera den allt mer digitaliserade vardagen. Allt fler unga mår psykiskt dåligt, skuldsättningen ökar bland unga vuxna och många har en snedvriden syn på mat. Vad behöver vi för att kunna fatta medvetna och ansvarsfulla beslut när det gäller mat och måltider, konsumtion, privatekonomi, boende och energi? Och vad hinner vi med i årskurs 7, den enda årskursen då huslig ekonomi är ett obligatoriskt ämne för alla elever i den grundläggande utbildningen i Finland.

Referenser

- Bandura, A. (1986). *Social foundations of thought and actions: A social cognitive theory*. New Jersey: Prentice Hall.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: W H Freeman/Times Books/ Henry Holt & Co.
- Bandura, A. (2001). Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. *Annual Review of Psychology*, 52(1), 1–26. https://doi.org/10.1146/a_nurev.psych.52.1.1
- Brownlee, S., Leventhal, H., & Leventhal, E. A. (2005). Regulation, Self Regulation, and Construction of the Self in the Maintenance of Physical Health. I M. Boekaerts, P. R. Pintrich, & M. Zeidner (Red.), *Handbook of Self Regulation* (ss. 369–416). Burlington, USA: Elsevier. <https://doi.org/10.1016/B978-012109890-2/50041-X>
- Cochoy, F., Hagberg, J., Petersson McIntyre, M., & Sörum, N. (2017). Digitalizing consumption. I F. Cochoy, N. Sörum, J. Hagberg, & M. Petersson McIntyre (Red.), *Digitalizing Consumption: How devices shape consumer culture* (ss. 1–19). London, Storbritannien: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315647883>
- Duckworth, A. L., & Carlson, S. M. (2013). Self-regulation and school success. I B. W. Sokol, F. M. E. Grouzet, & U. Müller (Red.), *SelfRegulation and Autonomy: Social and Developmental Dimensions of Human Conduct* (ss. 208–230). New York, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139152198>
- Eurostat. (29 maj 2024). Young people – digital world. Hämtad https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Young_people_-_digital_world
- Frailon, J., Ainley, J., Schulz, W., Friedman, T., & Duckworth, D. (2020). *Preparing for Life in a Digital World: IEA International Computer and Information Literacy Study 2018 International Report*. Cham, Schweiz: Springer International Publishing. Hämtad <https://doi.org/10.1007/978-3-030-38781-5>
- FSL. (22 augusti 2023). En majoritet av de finlandssvenska lärarna vill skärpa lagen kring mobilanvändningen i skolan. FSL (<https://www.fsl.fi>)
- Gilster, P. (1997). *Digital literacy*. New York: Wiley
- Kaarakainen, M., & Saikkonen, L. (2021). Multilevel analysis of the educational use of technology: Quantity and versatility of digital technology usage in Finnish basic education schools. *Journal of Computer Assisted Learning*, 37(4), 953–965. https://doi.org/10.1111/j_cal.12534
- Kuhnle, C., Hofer, M., & Kilian, B. (2012). Self-control as predictor of school grades, life balance, and flow in adolescents: The relevance of self-control in adolescents. *British Journal of Educational Psychology*, 82(4), 533–548. <https://doi.org/10.1111/j.2044-8279.2011.02042.x>
- Mannila, L. (21 oktober 2023). Ska barn ha skärmar eller inte? Linda Mannila är trött på diskussionen. *Vasabladet* (<https://www.vasabladet.fi>)
- Meier, A., & Reinecke, L. (2021). Computer-Mediated Communication, Social Media, and Mental Health: A Conceptual and Empirical Meta-Review. *Communication Research*, 48(8), 1182–1209. <https://doi.org/10.1177/0093650220958224>
- OECD. (2019). *How's Life in the Digital Age?: Opportunities and Risks of the Digital Transformation for People's Well-being*. OECD Publishing. Hämtad <https://doi.org/10.1787/9789264311800-en>
- Rainie, L., & Wellman, B. (2019). *The internet in Daily Life: The Turn to Networked Individualism*. I M. Graham & W. H. Dutton (Red.), *Society and the internet: How networks of information and communication are changing our lives*. (ss. 27–42). Oxford, Storbritannien: Oxford University Press.
- Sundqvist, K., Korhonen, J. & Eklund, G. (2020a). Finnish subject teachers' beliefs and use of information and communication technology in Home Economics. *Nordic Journal of Digital Literacy*, 15(3), 202–222. <https://doi.org/10.18261/issn.1891-943x-2020-03-06>

- Sundqvist, K., Korhonen, J. & Eklund, G. (2020b). Predicting Finnish subject-teachers' ICT use in Home Economics based on teacher- and school-level factors. *Education Inquiry*, 12(1), 1–21. <https://doi.org/10.1080/20004508.2020.1778609>
- Sundqvist, K. & Eklund, G. (2021). Home Economic teachers' ICT use in Finland seen from a lens of reciprocal determinism. *International Journal of Home Economics*, 14(2), 116–129.
- Tanhua-Piironen, E., Viteli, J., Syvänen, A., Vuorio, J., Hintikka, K. A., & Sairanen, H. (2016). Perusopetuksen oppimisympäristöjen digitalisaation nykytilanne ja opettajien valmiudet hyödyntää digitaalisia oppimisympäristöjä. Prime Minister's Office. Hämtad <https://tietokayttoon.fi/julkaisu?pubid=11315>
- Utbildningsstyrelsen. (2014). Grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen. Utbildningsstyrelsen. Hämtad https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/grunderna_for_laroplanen_for_den_grundlaggande_utbildningen_2014.pdf
- Wood, R., & Bandura, A. (1989). Social Cognitive Theory of Organizational Management. *The Academy of Management Review*, 14(3), 361. <https://doi.org/10.2307/258173>
- Zimmerman, B. J. (2000). Attaining Self-Regulation. I M. Boekaerts, M. Zeidner, & P. R. Pintrich (Red.), *Handbook of Self Regulation* (ss. 13–39). Elsevier. Hämtad <https://doi.org/10.1016/B978-012109890-2/50031-7>

Information om författaren

Karin Sundqvist avhandling "Digitalisation Meets Home Economics Teachers: A Mixed-Methods Study of the Conditions Related to Finnish Home Economics Teachers' Use of Information and Communication Technologies" framlades till offentlig granskning fredagen den 27 oktober 2023 klockan 10 i Åbo Akademi i Vasa. Avhandlingen är skriven inom pedagogiken.

e-postadress: kasundqv@abo.fi

<https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-12-4316-5>